

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Белік В.С.

магістр,

Науковий керівник: Коломієць К.В.

старший викладач,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проектування більшості регіональних екомереж на даному етапі знаходиться на початковій стадії розвитку. Складність полягає в адаптуванні конкретних методик формування екомереж до різних природних зон і соціально-економічних умов регіону. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення регіональних особливостей природокористування, об'єктів і територій природно-заповідного фонду як каркасу майбутньої екомережі, ландшафтної структури території та екологічної специфіки регіону.

Національна політика в галузі охорони навколишнього природного середовища та просторового розвитку в цілому відповідає загальноєвропейській. Вона спрямована на запобігання, обмеження та регулювання негативного впливу антропогенної діяльності на стан і якість навколишнього середовища. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» мав за мету збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їх різноманіття, близького до притаманного їм природного стану, та формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, рослинного і тваринного світу та їх популяцій [4].

Концепція регіональної екомережі Дніпропетровської області із робочою схемою регіональних ядер була розроблена у 2002 р. Програма формування та розвитку екологічної мережі Дніпропетровської області на 2006-2015 рр. передбачала поетапне формування ядер на основі підвищення статусу заповідних територій [5].

Регіональні екологічні мережі являють собою цілісні, взаємопов'язані територіальні структури, що складаються з ділянок чистої природи – ядер або природних регіонів екомереж, захисних або буферних зон, природних (екологічних) коридорів та відновлюваних територій. Головна умова планування територій природних каркасів екологічної безпеки регіонів: екологічні мережі різних територіальних рівнів – всеєвропейська, національна,

регіональні, в разі необхідності – субрегіональні, повинні бути чітко узгоджені та взаємопов'язані між собою [7].

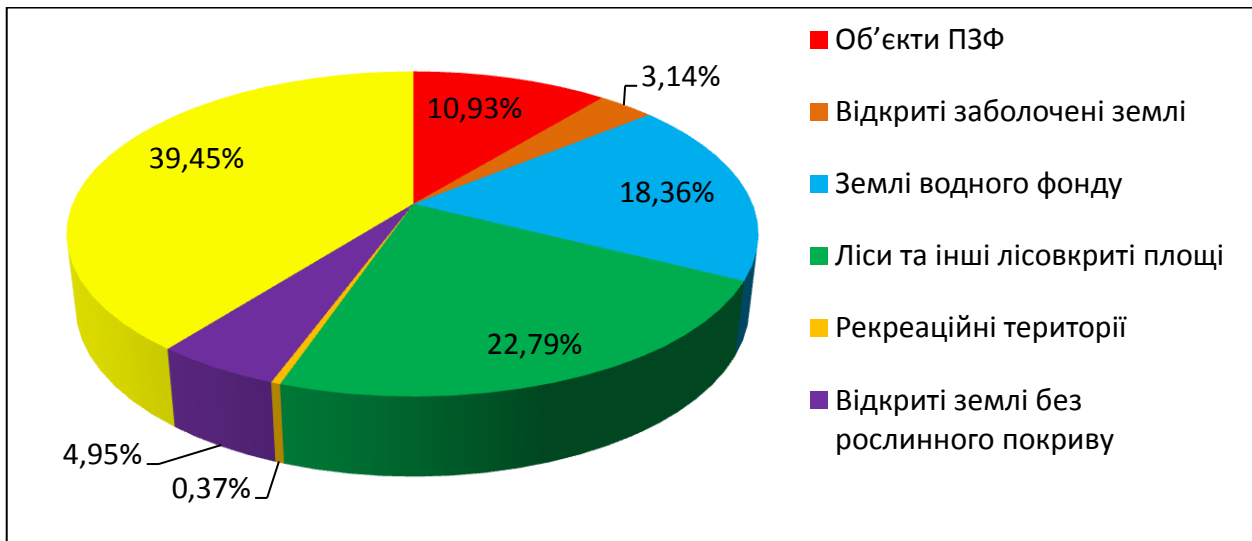
Ідеальна мета екомережі – створення канви з природних та квазіприродних екосистем, настільки щільної, щоб саме природні екосистеми формували довкілля, а не навпаки, як це спостерігається зараз. Реалізація формування екомережі у Дніпропетровській області починалася з дуже складного старту. Відсоток заповідності на 2002 р. складав близько 0,8% навіть після збільшення площі заповідних земель майже втричі за період 2003-2015 рр. дає невтішно низький результат – 2,9% при середньому по державі – понад 6,3%. Землі лісового фонду становлять 192,4 тис. га, а лісистість області – 5,1% [3]. Існують індустріальні райони в яких й зовсім відсутні об'єкти ПЗФ.

Об'єкти ПЗФ є ключовими територіями екомережі, найціннішими землями, що мають обмежений антропогенний вплив. Законодавством України ПЗФ охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. На сьогодні мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду області складає 176 об'єктів, серед них: загальнодержавного значення – 30 об'єктів на площі 30,348 тис. га, місцевого значення – 146 об'єктів на площі 62,297 тис. га [1].

До об'єктів ПЗФ Дніпропетровської області загальнодержавного значення станом на 01.01.2017 відносяться: 1 природний заповідник, 23 заказники, 3 пам'ятки природи, 2 ботанічні сади, 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва. До об'єктів місцевого значення: 4 регіональні ландшафтних парки, 80 заказників, 50 пам'яток природи, 3 заповідних урочища; 1 ботанічний сад; 1 дендрологічний парк; 7 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [1].

Основа екомережі – це, звичайно, заповідні ділянки, але фактично всі ділянки, на яких збереглися якоюсь мірою природні ландшафти, можуть стати елементами екомережі. Станом на 2016 рік у кожному районі області зарезервовано складові структурні елементи екомережі, що включають: об'єкти ПЗФ, відкриті заболочені землі, землі водного фонду, ліси та інші лісовкриті площі, курортні та лікувально-оздоровчі території, рекреаційні території, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, пасовища та сіножаті. Співвідношення їх площ відображено на рис. 1.

Найбільшу площу серед структурних елементів екомережі займають пасовища та сіножаті – 334,5 тис. га (39,5%), ліси та лісовкриті площі – 193,2 тис. га (22,8%), землі водного фонду – 155,7 тис. га (18,4%), об'єкти ПЗФ – 92,6 тис. га (10,9%), відкриті землі без рослинного покриву – 42 тис. га (4,9%), відкриті заболочені землі займають 26,6 тис. га (3,14%), рекреаційні землі – 3,1 тис. га (0,4%). Території, що можуть бути включені до екологічної мережі розподілені нерівномірно. Найбільше таких земель знаходиться на півночі та північному-сході. Найменше їх в південно-західних та центральних індустріальних районах.

Рис. 1. Співвідношення складових структурних елементів екологічної мережі Дніпропетровської області за площею на 2016 р.

Джерело: розроблено автором за даними [3]

Екомережа Дніпропетровщини – це складова регіональної екомережі степової зони. У ній виділяються ключові території та екокоридори міжнародного, національного та регіонального рівня. На території області розміщені такі ключові території національного рівня – Приорільська, Дніпровсько-Орельська, Самарська, регіонального – Інгулецько-Криворізька, Лихівсько-Верхньо-дніпровська, П'ятихатківська, Базавлуцька, Васильківська, Дібрівська, Петропавлівська. Проходять екокоридори: міжнародного рівня – Дніпровський меридіанний; національного рівня – Орільський, Самарський широтні; регіонального рівня – Боковеньківський, Інгулецький, Лозоватсько-Саксаганський, Кам'янсько-Базавлуцький меридіанні [2].

Ключовими територіями є ділянки найбільшої концентрації генетичного, видового, екосистемного і ландшафтного різноманіття, а також середовищ існування організмів, тобто території важливого біологічного і екологічного значення, добре інтегровані в ландшафти. Вони характеризуються великою різноманітністю видів біоти, форм ландшафтів й середовищ існування і відіграють винятково важливе значення для збереження ендемічних, реліктових і рідкісних видів та угруповань [2]. На даний час на території Дніпропетровщини виділяється понад 70 відповідних об'єктів.

Надзвичайно важливе значення для екологічної мережі мають сполучні території – *екокоридори* – просторові, витягнутої конфігурації, структури, що зв'язують між собою ключові території (ядра) і включають існуюче біорізноманіття різного ступеню природності та середовища його існування. Головною їх функцією є забезпечення підтримання процесів розмноження, обміну генофондом, міграції видів, поширення видів на суміжні території, переживання ними несприятливих умов, переховування, підтримання екологічної рівноваги [6]. Окрім природних екокоридорів, яких нараховується понад 40, пропонуються альтернативні варіанти – коридори вздовж річок з

техногенно зміненими ландшафтами, зокрема Інгулецький, Саксаганський, Солоно-Базавлуцький.

Відновлювальні території створюються у складі екомережі з метою її подальшого розвитку і удосконалення її функціонування. Ці території, на яких необхідно і можливо відновити природний рослинний покрив і заселити види рослин та тварин. Це потенційний резерв, для можливого збільшення в майбутньому площі ключових та сполучних територій [2]. О.О. Скрипник вважає доцільним залучення постіндустріальних земель. Зокрема порушених гірничими роботами землі при добуванні залізних, марганцевих руд, гранітів та каоліну, оскільки ландшафти, що при цьому утворюються, складені з нетоксичних порід та добре заселяються рослинністю (Криворізький залізорудний, Нікопольський марганцеворудний, Західно-Донбаський вугільний басейни та ін.) [6].

На сьогодні розроблено електронну версію картосхеми екомережі області, планується збільшити відсоток заповідності до 8%, залучити у майбутньому землі промислового виробництва до екомережі Дніпропетровщини.

Список використаних джерел:

1. Дніпропетровська область: перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення. – Режим доступу до ресурсу: <http://data.gov.ua/node/1268/recline-embed>
2. Дубина Д. В. Екомережа степової зони України: принципи створення, структура, елементи / Д. В. Дубина, Я. І. Мовчан. – К.: 2013. – 409 с.
3. Екологічний паспорт Дніпропетровської області. – Режим доступу до ресурсу: http://www.menr.gov.ua/docs/protection1/dnipropetrovska/Dnipropetrovska_ekopasport_2014.pdf.
4. Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України : закон України від 21 вересня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 30. – Ст. 405.
5. Програми формування та розвитку національної екологічної мережі Дніпропетровської області на 2006 – 2015 роки. – Рішення обласної ради від 22.03.2006 року № 768-33/IV.
6. Скрипник О.О. Формування міжрегіональної системи екокоридорів Дніпропетровської та Донецької областей з використанням техногенних відновлювальних елементів / О.О. Скрипник, С.М. Сметана, І.М. Кузик // Екологія і природокористування: збірник наукових праць Інституту проблем природокористування та екології НАН України. – 2011. – №14. – С. 102-113.
7. Топчієв О.Г. Планування територій / О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова. – Херсон: Грінь Д. С., 2014. – 268 с.